

« zurück blättern vor »

KUGLARZ subst. m., ab 1392; auch *kuglerz, kuklarz*. 1)

‘Wanderschauspieler, Jahrmarktkünstler, Seiltänzer’ – ‘wędrowny aktor, sztukmistrz, linoskoczek’: 1392 Hu s.361, SSNO *Visconi dicto Kuglarz*. ○ (1393) 1888 HubeZb 67, STP *Contra Wiszkonem kuglerz*. ○ 1437 Wisł nr 228 s.88, STP *Kuglerz prestigiator*. ○ 1528 Mym¹ 35, SPXVI *Iocator, Spylman. Kuglarz*. ○ 1564 Mącz 76a, SPXVI *Cybesteres, Kuklarze którzy fie ná powietrzu záwieszáyą á skoki czynią*. ○ 1564 MĄCZ 140d *funambulus: który po powroziech chodzi albo sie spuszcza / kuglarz*. ○ 1568 RejZwierc 98v, SPXVI *Do Antygoná krolá przyzedł iákiś miŝterny kuglarz y wypráwował tám przed nim ony sztuki swoje*. ○ 1579 Calag 109a, SPXVI *Comedien spieler. Perŝoná w Komedyiey / et Kuglarz. Histrio, Mimus*. ○ 1588 Calep 442a, SPXVI *Funambulus – Kuglarz biegający po powroziech*. ○ 1593 WujNT 479, SPXVI *zá czáŝu Auguŝtá Cefárzá / ták Máthematýkowie / Aŝtologowie / práktykarze / iáko y kuglarze / poŝpotu z Rzymu byli wywołáni*. ○ (†1696) 1728 Pot.Arg. 141, L *Patrzyli iak kuglarze ŝkakali po linie*. ○ 1772–1783 Nar.Tac. 2 243, L *U Rzymian na scenie udawali aktorowie; proscenium, niŝéy sceny, było dla błáznowania kuglarzów*. ○ (1791) 1803–1805 Niemc.Bajki 275, DOR *Ja chcę tańcować na linie i pokazywać rozmaite sztuki, racz kuglarzowi dać mię do nauki*. ○ (1839–1841) 1978 Rzewuski 271 *Pawlik [...] probuje ze mną w dyskurs się wdać; ale mi tak było žal mojego trzosa, że sto kuglarzy by mnie nie rozerwało*. ○ (1886) 1948–1951 Orzesz.Mirt. 70, DOR *Schodzili się kuglarze, pokazujący za drobną zapłatą sztuki akrobatyczne*. – (SŁA), STP, SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, Sw, LSP, DOR. 2) ‘Zauberer, Magier’ – ‘czarodziej, magik’: 1433–1434 SprTNW V 6, STP *Sortilegi vel czarownycze, cuglarze, *guszlinczy, initiatores vel czarnoks<ież>nyczy, qui sortilegiis vel nawqzow utuntur*. ○ 1564 Mącz 319a, SPXVI *Praestigiae, Zmamienie / omamienie álbo uwarzowanie wzroku / yáko kuglarze y czarnoziężnici czynią*. ○ 1593 WujNT 449marg, SPXVI ○ (1839–1841) 1978 Rzewuski 36 *Opowiadał on nam o Niemcu-kuglarzu, [...] któren dziwne omamienia umiał na ludzi rzucać [...], że im się zdawało, iż pokój był wodą napelniony*. – (SŁA), STP, SPXVI, MĄCZ. 3) ‘Spötter, Spaßvogel’ – ‘kpiarz, żartowniś’: 1548–1551 RejRozm 400, SPXVI *Zmowili ŝie czy kuglarze Czo to czitaią herbarze A mowily na to piŝnie Yze to naliezli wpiŝmie Yze ŝie liew kura boi Gdi go huirzi dziwi ŝtroi*. ○ [LBel.] 1562 RejFig B68, SPXVI – nur SPXVI. 4) ‘Betrüger, Schwindler, Scharlatan’ – ‘oszust, krętaacz, szarlatan’: 1560 RejWiz 114v, SPXVI *Gdyż go piŝmo wyznawa wŝędy łotrem łgarzem / Nadobneyby roŝkofzy wŝył s tym kuglarzem. Byłby práwie Rotmiŝtrzem v łotrowŝkiey rotý*. ○ 1600 KlonWor 73, SPXVI *Kiedy ŝłáby kredýtor / abo teŝ*

*nie pilny: A dłużnik iáki kuglarz / y Woyt mu przychylny: Będą ták długo świdrzyć / aże sie wyikrzy Kredytor / y dług mu się y práwo vprzykrzy. ○ (1848) 1924 Morawski 147 był to niezły wcale człowiek, [..] ale peten swojego rodzaju próżności kuglarz. ○ 1891 Syg.Wysadz. 172, DOR Mnie się zdaje, że jest to tylko zwyczajny kuglarz, któremu udało się obalamucić kilku ludzi bez mózgow, starych piernikarzy. ○ (1910) 1950 Žer.Sušk. 94, DOR Oszukuje was ten kuglarz, wywodzi w pole. Zdusi was, zakuje w kajdany i rzuci do więzień, jeżeli mu przeszkodzicie pochwytać niedościgłą władzę. – (SŁA), SPXVI, SWIL (fig.), SW (przen.), LSP (przen.), DOR (przen.). 5) ‘Landstreicher’ – ‘włóczęga’: 1564 Mącz 54c, SPXVI *Circulator, Lázęká / Tułáz / Kuglarz*. ○ [LBel.] 1568 RejZwierc 17v, SPXVI – SPXVI, MĄCZ. ◇ **Var:** *kuglarz* subst. m., 1392 Hu s.361, SSNO – (SŁA), STP, SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR; *kuglerz* subst. m., (1393) 1888 HubeZb 67, STP ○ [LBel.] 1437 Wiśł nr 228 s.88, STP – (SŁA), STP; *kuklarz* subst. m., 1437 Wiśł nr 228 s.87, STP ○ [LBel.] 1564 Mącz 76a, SPXVI – STP, SPXVI, MĄCZ. ◇ **Etym:** 1) mhd. *gougelære* subst. m., ‘Zauberer, Gaukler, Taschenspieler’, LEX, nur für Inh. 1, 2, 4. 2) nhd. *Gaukler* subst. m., ‘Abenteurer’, GRI, nur für Inh. 5. ◇ **Konk:** *aktor* subst. m., bel. seit 1765–1784, L, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *komedyjant* subst. m., bel. seit 1597, SPXVI, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *kordyzant* subst. m., zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *linochód* subst. m., bel. seit 1874–1912, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *linoskoczek* subst. m., bel. seit 1857, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *linoskok* subst. m., bel. seit †1896, SW, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *magik* subst. m., bel. seit 1893, DOR, zuerst geb. TR 1747, nur für Inh. 1, 2; *mietelnik* subst. m., zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 1; *powrozobiegun* subst. m., bel. seit 1765–1784, L, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1. †*kunstmistrz*, †*sztukmistrz*. ◇ **Komp:** *kuglarskoobywatelski* adj., ‘von heuchlerischem Patriotismus’, bel. seit vor 1808, L, zuerst geb. L. ◇ **Der:** *kuglarstwo* subst. n., 1441 R XXV 268, STP *W *kuglazrstwe in istis trufis*. ○ 1575 PaprPan Hhv, SPXVI *GDy synowie krolewscy do Delphu chodzili / By od bogow odpowiedź ná to iáwną wzyęli / Ktoryby z nich po oycu swoim zoftał Krolem / Brutá teź dla kuglárstwá s sobą wzyęli spotem*. ○ 1579 SkarŻyw 436, SPXVI *fwemi czáry y kuglárstwý / iusz byli ktemu obywátele wyfpu onego przywiedli / ifz Symoná mieli zá Syná Bożego*. Zuerst geb. CN, nur für Inh. 1, 2, 3, 4; *kuglarski* adj., 1560 KrowObr 198v, SPXVI *Tę potym Mfzq Lácińfską Agáto Papiesz potwierdził / y do kościoła świętego / iákoby iáką máfškárę y obłudę kuglárfską wyprowadził*. ○ 1564 Mącz 295a, SPXVI *Petaurum, Wfzelákie kuglárskie poczinánie yáko skakánie przes obręcz ná gotym mieczu kozietki przewracánie po powroziech liatánie y cotákowego [!]*. Zuerst geb. MĄCZ, nur für Inh. 1, 4; *kuglarka* subst. f., ‘Jahrmarktkünstlerin u. ä.’, 1564 Mącz 319a, SPXVI *Praestigiatrix, Kuglarká*. ○ 1564 Mącz 54c,*

SPXVI *Circulatrix*, *Kuglarká*. o [LBel.] 1845 Dzierzk.Kug. 18, DOR
*W towarzystwie mężczyzn przybierała postaci nieprzeliczone, wyrachowane
do usposobienia każdego; istna kuglarka zmieniała co chwila mowę
i poruszenia*. Zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1, 4, 5; *kuklarka* subst. f.,
[hapax] 1564 Mačz 144d, SPXVI *Gesticularia* [...] *Kuklarká*. Zuerst geb.
MAČZ, nur für Inh. 1; *kuglarczyk* subst. m., ‘Spötter’, [hapax] 1588 Calep
616b, SPXVI *Ludicer – Zartownik*, *kuglarczik*. Nur für Inh. 3; *kuglerstwo*
subst. n., [hapax] 1588 Calep 953b, SPXVI *Schoenobatica – Kuglierstwo
chodzenia po powrozie*. Nur für Inh. 1; *kuglarzyć* v. imp., ‘schwindeln’,
[hapax] vor 1861 SWIL *Czy on prawdę mówi? Gdzie tam! w żywe oczy
kuglarzy*. Zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 4. ❖ Für das 15.–17. Jh. ist die
Differenzierung des Inhalts 1 schwierig. Mit der zunehmenden
Berufsspezialisierung entfallen einzelne Bedeutungskomponenten. *Kuglarz*
ist seit spätestens 1593 Wuj[[ek]] NT, SPXVI vorwiegend literarisch, heute
nur noch schriftsprachlich in den Bedeutungen ‘Zauberkünstler’ und
‘Betrüger’. Die Bedeutungsverschiebungen und Ersetzungen durch andere
Wörter ergeben sich durch den wechselnden Stellenwert des
Schauspielerbegriffes in der Einschätzung der Sprachgemeinschaft und
durch eine zunehmende Unterscheidung von verschiedenen Berufen, wo
früher nur ein Beruf war. Vgl. †*kugle*, †*kuglować*.

« zurück blättern vor »